

GÂNDIREA HERMENEUTICĂ ȘI RAȚIONALITATEA SLABĂ

IONEL VALENTIN DEDU

Din punct de vedere etimologic, termenul de *hermeneutică* înseamnă interpretare, și desemnează știința și arta interpretării textelor. Hermeneutica s-a consacrat ca fiind complexul normelor care guvernează exegeza textelor vechi și mai ales a textelor biblice. Ulterior disciplina hermeneutică a căpătat noi valențe, iar sfera ei de preocupare s-a lărgit incluzând mai întâi *hermeneutica istorică*, apoi *hermeneutica artei* și *hermeneutica juridică*. În aceste cazuri vorbim despre o hermeneutică specială, adică o metodă de interpretare condiționată de obiectul ei și specifică în funcție de acesta.

Odată cu scrierile lui Schleiermacher (1768–1834) a apărut conturarea conceptului de „hermeneutică generală”. Hermeneutica lui Schleiermacher a fost concepută ca studiul expresiilor pentru a ajunge la comprehensiune și înțelegere¹, demers care se aplică pretutindeni unde se folosește limba. Ulterior, hermeneutica a fost asumată de metodologia „științelor spiritului”. Johann Gustav Droysen (1808–1884) atribuia hermeneuticii sarcina de a explica sensul a ceea ce este cuprins într-un text, nu sub aspectul a ceea ce este spus, ci sub aspectul a cum este spus². Wilhelm Dilthey considera hermeneutica drept metodă de cunoaștere care stabilește regulile de interpretare a simbolurilor ce exprimă evenimente ale vieții spirituale³. În acest fel, potrivit lui Heidegger, *hermeneutica filosofică* nu este o metodă, un mecanism normativ al interpretării, ci urmărește comprehensiunea de sine a omului care presupune drept consecință implicită înțelegerea lumii⁴.

Hans-Georg Gadamer a derivat din ideea „cercului hermeneutic”, formulat de Heidegger, o consecință importantă: metoda de cunoaștere este condiționată de cunoașterea de sine a omului. „Hermeneutica pe care o numesc eu filosofică”, spunea Gadamer, „nu prezintă un nou procedeu de interpretare și descifrare, ci descrie ce se petrece când interpretarea convinge și reușește”⁵.

Hermeneutica este descrisă de Gadamer ca fiind sensul practic al filosofiei. Gândirea hermeneutică ca rațiune practică, subliniază Gadamer, își împlinește rolul mai ales în contextul înțelegerii de sine a științelor spiritului. Pentru a-și atinge scopul comprehensiunii, Gadamer ridică problema locului „științelor spiritului” în

¹ Andrei Marga, *Introducere în filosofia contemporană*, Iași, Editura Polirom, 2002, p. 255.

² Michael J. Maclean, „Johann Gustav Droysen and the Development of Historical Hermeneutics”, *History and Theory* 21, no. 3 (1982): p. 347.

³ Wilhelm Dilthey și Frederic Jameson, „The Rise of Hermeneutics”, *New Literary History* 3, no. 2 (1972): p. 229.

⁴ Martin Heidegger, *Ontologie. Hermeneutica facticității*. Traducere din germană de Christian Ferencz-Flatz, București, Editura Humanitas, 2008, p. 40.

⁵ Hans-Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, București, Editura Teora, 1960, p. 596.

cosmosul științelor. Pentru a răspunde, Gadamer apelează la trei factori care au determinat sensul conceptului de știință: contextul grecesc, contextul istoric european și contextul științei moderne europene. Este evident că viziunea asupra disciplinelor care au emis pretenția de știință s-a schimbat, ceea ce a determinat ca sfera conceptului de știință să fie extinsă, iar criteriile de analiză să fie reevaluate.

1. Hermeneutică și știință

„Descoperirea conceptului de știință”, afirmă Gadamer, „inaugurează momentul nașterii culturii europene”⁶. Însă, în contextul spiritului grecesc numai matematica era considerată în mod esențial știință pentru că ea se ocupa de ceva imuabil, constant. În acest context, unde știința numerelor și „legile eterne ale naturii” constituiau obiectul științei, lucrurile omenești nu ofereau un punct de plecare pentru preocuparea științei. Legile, politica, morala, instituțiile, structurile sociale nu pot emite pretenția de imuabilitate și, astfel, nu au capacități reale de a constitui obiectul științei.

Contextul culturii europene a moștenit ceva din tradiția antică a culturii grecești, însă odată cu Galilei a fost inaugurată o nouă epocă în știința despre lume. Ceea ce se poate cunoaște va defini acum obiectul demersului științific. Din punct de vedere al științelor moderne se presupune ca obiectul științei să fie definit de ceea ce poate fi cunoscut în mod metodic. Deși se justifică dezvoltarea unei științe a omului, tradiția cunoașterii omenești este marcată de metodă, iar sarcina filosofiei, afirmă Gadamer, a fost să apere valabilitatea „științelor umane” autonome. În demersul ei apologetic, filosofia s-a folosit de retorică.

O altă întrebare pe care o pune Gadamer este: Cum apare moștenirea retoricii antice în contextul științelor moderne ale experienței, și cât de solidă poate fi justificarea întemeierii cunoașterii științifice pe baza unei astfel de moșteniri? Pentru a determina valoarea cunoașterii teoretice în științele spiritului, Gadamer pune în discuție trei elemente: (1) „exactitatea” cunoașterii științifice, (2) problema preferențialității a unei științe față de alta, și (3) raportul dintre teorie și practică. Toate aceste elemente pot fi înțelese în contextul hermeneuticii. „Problema propriu-zisă a hermeneuticii se pune în domeniul cunoștințelor despre om, al cunoștințelor omului despre sine și nu în simpla izolare a interrelației dintre teorie și fapt”⁷.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea s-a impus poziția esențială a școlii de gândire din Germania care afirma autoîntemeierea științelor spiritului pe definiția a ceea ce este un *fapt istoric*. Este clar că un simplu fapt nu este un fapt istoric, însă ce înalță un fapt la rangul de fapt istoric? Componenta valorică, răspunde Gadamer. Deși a fost contestată importanța prezenței teoriei valorilor în cunoașterea științifică, din moștenirea lăsată de filozofii germani reiese „ideea spiritului obiectiv”. Deși a fost contestată importanța prezenței teoriei valorilor în cunoașterea științifică, din

⁶ Hans-Georg Gadamer, *Elogiul teoriei & Moștenirea Europei*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 56.

⁷ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Fenomenologia spiritului*, București, Editura IRI, 1995, p. 282.

moștenirea lăsată de filosofii germani reiese „ideea spiritului obiectiv”. Conform lui Hegel, spiritul nu se manifestă doar în subiectivitatea lumii sale interioare (lumea conștiinței pure), ci și în obiectivitatea sistemelor sociale precum economia și societatea (lumea realității), devenind astfel, sub formă de cultură, obiect al unei analize de tip hermeneutic⁸. Schimbarea de direcție pe care a adus-o secolul XX, după părerea lui Gadamer, prin contribuția lui Husserl și Heidegger, a dus la descoperirea limitelor între identitatea dintre spirit și istorie.

Gadamer susține că științele naturii sunt caracterizate de un patos manifest prin care se dorește dominarea celuilalt acolo unde este străin. Acest patos nejustificat poate fi echilibrat de *idealul participării*. *Dialogul* este forma de participare cea mai semnificativă. În acest dialog nu avem de-a face cu cineva care pretinde că el singur stăpânește problema, ci fiecare cucerire parțială a științei participă la adevăr. Filosofia practică se dezvoltă prin dialog și participare.

Aristotel a împărțit filosofia în trei: filosofia practică (*praxis – πράξις*), filosofia teoretică (*phronesis – φρόνησις*) și poetică. Prin practică înțelegea întregul comportament uman și modul în care oamenii își organizează viața, incluzând aici și politica și legislația. Astfel, practica omenească este ridicată la nivel de obiect autonom al unui domeniu de cunoaștere. În acest fel, virtutea fundamentală a raționalității este să conducă practica. Rolul filosofului este să justifice pretenția responsabilității și raționalității în efortul definirii conceptului. Trebuie să se înțeleagă că alături de teorie și patima de a ști, există un mod responsabil de a utiliza rațiunea.

Ideea esențială pentru „științele spiritului” și „filosofia practică” este constituția esențialmente finită a omului în raport cu setea infinită de cunoaștere. Franca D’Agostini pleacă de la opera lui Vattimo pentru a scoate în evidență rolul filosofiei și responsabilitatea unui filosof. Vattimo și-a asumat metoda hermeneutică pentru a îndeplini acest rol. Filosofia trebuie delimitată de știință și de celelalte discipline umaniste. Filosofia are rolul de consilier care însoțește toate procesele vieții ajutându-ne să le vedem complexitatea și să le înțelegem sensul prin participare și dialog⁹.

O altă întrebare ridicată de Gadamer în contextul hermeneuticii ca filosofie practică este aceasta: Cum poate primi facticitatea caracterul de principiu? În primul rând, printr-o definire a facticității și apoi prin apelul moral la o raționalitate responsabilă. Facticitatea constituie esența sistemului vieții omului, a ceea ce înseamnă convingeri și evaluări, însă a determina etic facticitatea în funcție de dialogul interuman constituie demnitatea existenței. Afirmarea acordului în convingeri, luarea de hotărâri comune în dialogul cu semenii, în conviețuire, în societate, și în stat este idealul raționalității practice – iar această aplicare este întotdeauna, în același timp, subordonată principiilor colective valabile pentru toți¹⁰. Aristotel vorbește despre două niveluri ale acțiunii: acțiunea bazată pe

⁸ Hans-Georg Gadamer, *Elogiul teoriei & Moștenirea Europei*, Iași, Editura Polirom, 1999, p. 58.

⁹ Gianni Vattimo și Franca D’Agostini, *The Responsibility of the Philosopher*, New York, Columbia University Press, 2010.

¹⁰ Aristotel, *Etica nicomahică*, 1.7, 1097a, 1098a, 1098b. Introducere, traducere, comentarii și index de Stella Petecel, București, Editura Iri, 1998, pp. 37, 38.

senzații și acțiunea bazată pe rațiune. Astfel, se face diferența între existența activă și existența instinctuală. Prima posedă rațiunea în sensul gândirii și acțiunii, iar cea de-a doua se supune rațiunii. Dacă scopul actelor umane este fericirea, atunci scopul rațiunii este susținerea realizării scopului omului respectând principiile și virtuțile cu valoare universală. „Actul specific omului este un anumit mod de viață, constând în activitatea sufletului și în actele ce se conformează rațiunii, și că propriu omului desăvârșit este să facă toate acestea bine și frumos, executând în mod perfect fiecare act, după virtutea care-i este proprie”¹¹.

Dacă lucrurile stau astfel, spune Gadamer, hermeneutica reprezintă într-adevăr o sarcină esențială a filosofiei. Ea nu este chemată doar să mijlocească între filosofie și practică, ci să măsoare obiectivele facultăților noastre în raport cu scopurile comune. Astfel, hermeneutica are în grijă întreaga dimensiune de înțelegere de sine și nu doar pe cea de prezentă în știință.

2. Raționalitate slabă sau raționalitate limitată?

Gândirea hermeneutică pregătește terenul pentru raționalitatea slabă. Scopul hermeneuticii lui Vattimo este să slăbească structurile tari ale metafizicii și ale raționalității pentru a legitima o altfel de raționalitate, mai adaptată gândirii postmoderne. Gianni Vattimo introduce conceptul de *raționalitate limitată* în cartea sa *Societatea transparentă*¹², publicată în 1989, exact în momentul căderii comunismului în estul Europei. Titlul cărții este o metaforă pentru a descrie societatea postmodernă. Pare că Vattimo a vrut să desemneze un punct de cotitură prin publicarea acestei cărți. Abordarea pe care o are Gianni Vattimo în carte, deși se prezintă ca o descriere, poate fi înțeleasă și sub forma unei predicții. Dacă în politică timpul totalitarismului a trecut și ne-am îndreptat spre o societate mai deschisă, la fel și în filozofie timpul autoritarismului scientist trebuie să lase locul unei gândiri pluraliste¹³. Societatea mediatică devine expresia dominantă a societății anilor 2000 și a începutului de mileniu și se acutizează odată cu dezvoltarea Internetului (fapt pe care Vattimo, evident că nu îl ia în seamă). Totuși, Vattimo dorește să îi conștientizeze pe cititorii săi de faptul că ceva s-a schimbat și că această schimbare nu e trecătoare și trebuie receptată ca atare.

Receptarea diferențelor dintre modernitate și postmodernitate ne obligă să punem problema schimbării și la nivelul categoriei de raționalitate. Este vorba de o nouă raționalitate sau despre o raționalitate mai extinsă? Termenul de *raționalitate slabă*, deși nu îi aparține lui Gianni Vattimo, este derivat de la conținutul noțiunii de gândire slabă și îl propunem drept sintagmă care poate să caracterizeze tipul de raționalitate postmodernă. Deși termenul lui Vattimo este cel de raționalitate

¹¹ *Ibidem*, p. 37.

¹² Gianni Vattimo, *Societatea transparentă*, Constanța, Editura Pontica, 1995.

¹³ Vattimo semnaleză această schimbare prin expresia „comunism hermeneutic”, în Gianni Vattimo și Santiago Zabala, *Hermeneutic Communism*, New York, Columbia University Press, 2011.

limitată, consider că termenul de raționalitate slabă este mult mai adecvat și poate include și alte teoretizări contemporane ale conceptului de raționalitate decât cea prezentată de filosoful italian. Această distincție terminologică este necesară pentru a înțelege că plecăm de la analiza lui Gianni Vattimo și o considerăm esențială, însă conceptul de raționalitate (slabă) presupune mult mai mult.

Mai întâi, noțiunea de raționalitate limitată ridică o problemă schimbării de terminologie în discursul filozofic al lui Gianni Vattimo. De ce nu rămâne Vattimo la termenul consacrat, cel de gândire slabă, și introduce acum termenul de raționalitate limitată? Cea mai simplă explicație ar fi faptul că Vattimo încearcă o nuanțare a discursului despre raționalitate și vrea să îl lege cu discursul filosofic al postmodernismului. Teoria raționalității limitate propusă de Vattimo completează raționalitatea științifică specifică modernității.

Teoria raționalității limitate contestă interpretarea modernă a mitului și propune o convertire a lui într-un instrument de descriere a unor realități pe care raționalitatea modernă le-a lăsat deoparte. Raționalitatea limitată este o raționalitate mai flexibilă și mai deschisă:

„Teoria raționalității limitate este acel ansamblu de atitudini culturale care consideră cunoașterea mitică, întrucât este esențialmente narativă, ca pe o formă de gândire mai adecvată unor anumite sfere de experiență, fără să conteste sau să pună cumva explicit în chestiune, validitatea cunoașterii științific-pozitive pentru alte domenii ale experienței”¹⁴.

Raționalitatea limitată se bazează pe expresia narativă a realității și, după cum afirmă Vattimo, este mai adaptată anumitor sfere ale existenței. Raționalitatea limitată își regăsește spectrul în domenii precum ideologia politică, în discursul mass-media și în relativismul cultural care ne înconjoară:

„În relativismul cultural nu numai că lipsește orice idee a unei raționalități univoce în lumina căreia să fie judecate drept «mitice» anumite forme de cunoaștere; dar și, mai ales, ideea că «principiile prime» pe care se construiește un univers cultural specific nu sunt obiect de cunoaștere rațională, demonstrativă, lasă deschisă calea de a le considera mai degrabă obiect al unei «cunoașteri de tip mitic» chiar raționalitatea științifică ce a constituit timp de atâtea secole o valoare de direcție pentru cultura europeană este, în definitiv, un mit, o credință împărtășită pe baza căreia se articulează organizarea acestei culturi”¹⁵.

Vattimo își construiește legitimitatea filosofică a raționalității limitate apelând la nevoia de a redefini mitul și cunoașterea mitică. Mitul nu mai este redus la formele narrative care redau preistoria, ci face parte din modul în care înțelegem lumea. Nietzsche a dovedit, subliniază Vattimo, că imaginea unei realități ordonate rațional este un mit¹⁶. Înțelegerea modernității ca emancipare, depășire și progres trebuie denunțată ca mit.

¹⁴ Gianni Vattimo, *Societatea transparentă*, Constanța, Editura Pontica, 1995, p. 42.

¹⁵ *Ibidem*, p. 41.

¹⁶ *Ibidem*, p. 12.

Mitul trebuie înțeles, spune Vattimo, în contrast cu gândirea demonstrativă și anume că (1) este o gândire narativă, (2) care antrenează emoțiile, (3) cu pretenții mici de obiectivitate și (4) care are de-a face cu domenii expuse gândirii hermeneutice precum religia și arta, cu ritul și magia¹⁷. Gândirea științifică, care se vrea o construcție rațională a realității, se vede forțată să fie o depășire a cunoașterii mitice. Astfel, raționalitatea modernă s-a definit prin reacție la cunoașterea preștiințifică. Vattimo ne spune că acest mod de a construi cunoașterea este un mod de a cădea în mitizare. Evitarea mitului sau depășirea mitului este o formă de mitizare.

Deși aplică la relația dintre poet și interpret, Gadamer abordează problema redefinirii mitului pentru a ilustra întregul proces interpretativ drept un act de raționalitate. *Mytos* în expresia sa grecească constă în faptul de a spune poveștile despre zei și oameni având posibilitatea de autentificare prin retransmitere. În acest fel, orice creație fie ea poetică sau tehnologică este mitică pentru că își capătă propria autentificare prin *spunere*¹⁸. Spunerea și retransmiterea presupune o interpretare, fapt care dovedește că orice act de creație include totdeauna un act de interpretare. Modernitatea și-a transmis cunoașterea prin narațiuni, ceea ce a implicat forme ale mitului și implicit ale interpretării.

Vattimo propune depășirea opoziției tradiționale între raționalitate și iraționalitate. Raționalitatea modernă care se prezintă ca raționalitate științifică validată prin verificabilitate și obiectivitate are drept caracteristică demitizarea. Raționalitatea postmodernă este caracterizată de o raționalitate slabă, o raționalitate care își recunoaște limitele, o raționalitate flexibilă care se folosește de hermeneutică pentru a-și construi structura argumentativă. Teoria raționalității limitate a lui Vattimo propune recunoașterea faptului că gândirea mitică face parte din sfera gândirii moderne.

De asemenea, Vattimo propune o recuperare a mitului și integrarea acestei recuperări într-o teorie actuală a raționalității. Această recuperare a mitului este bazată pe trei atitudini evidente în societatea contemporană: tendințele naționaliste de dreapta care folosesc argumente utopice, relativismul cultural și nevoia unei teorii a raționalității integratoare:

„Cunoașterea mitică, necompromisă prin raționalismul Occidentului capitalist, rămâne un punct de referință, măcar la modul negativ, pentru a refuza modernitatea și erorile ei”¹⁹.

Această teorie a raționalității limitate sau *iraționalism temperat*²⁰ include mitul într-o înțelegere mai specifică a lui, și nu în înțelegerea clasică opusă cunoașterii științifice, ci printr-o caracteristică pozitivă care lipsește raționalității moderne: structura narativă²¹. Teoria raționalității limitate sau raționalitatea slabă

¹⁷ *Ibidem*, p. 35.

¹⁸ Hans-Georg Gadamer, *Actualitatea frumosului*, Iași, Editura Polirom, 2000, p. 7.

¹⁹ Gianni Vattimo, *Societatea transparentă*, Constanța, Editura Pontica, 1995, p. 40.

²⁰ *Ibidem*, p. 41.

²¹ *Ibidem*, p. 42.

Își găsește aria de manifestare și justificare în mai multe domenii, precum psihanaliză (în procesul terapeutic), în teoriile istoriei (întrucât vorbim despre reconstrucție, retorică și pluralitate a perspectivelor istorice), și în domeniul comunicării mediatice (întrucât avem de-a face cu construire de sens, simboluri, influențarea maselor). Pe lângă aceste domenii se mai poate adăuga domeniul fenomenului religios și, fără îndoială, cele mai multe domenii ale cunoașterii empirice. Avem nevoie de o raționalitate care să aibă capacitatea să abordeze acele realități la care raționalitatea demonstrativă modernă nu are acces cu instrumentele specifice ei. Raționalitatea limitată este de fapt o raționalitate extinsă și flexibilă care recunoaște rolul și pretențiile raționalității moderne, însă acestea fiind circumscrise unor realități limitate propune o abordare mai deschisă.

Teoria raționalității limitate nu propune o raționalitate alternativă cum am fi tentați să credem la prima vedere, și nici să diferențiem între domeniile pe care o anumită raționalitate le abordează sau nu, ci propune recunoașterea legitimității unei forme de cunoaștere mai slabă decât cea permisă în modernitate. Raționalitatea slabă este un răspuns filosofic la raționalitatea modernității care nu a mai putut susține metafizica tare – caracterizată prin pretenția de adevăr absolut. Raționalitatea tare nu a mai putut susține discursul filosofic al modernității și nu poate să nu recunoască prezența filosofiei postmoderne și a raționalității slabe ca versiune extinsă a raționalității propusă de postmodernism.

Conceptul de raționalitate a trecut printr-un proces analitic divers. Mai întâi, conceptul s-a evidențiat și și-a câștigat locul în discursul filosofic al modernității. Mai târziu, a devenit central în analiza raportului dintre modernitate – postmodernitate, însă în anii '50 ai secolului trecut raționalitatea a devenit obiect analitic. S-a făcut distincție între raționalitate și iraționalitate, între raționalitatea științifică și raționalitatea practică și, mai recent, între raționalitatea modernă și raționalitatea postmodernă. Raționalitatea se prezintă astfel un concept dinamic, care a inclus, pe lângă funcția de înțelegere și modelare a realității, și o abordare autocritică.

Raționalitatea modernă și-a asumat un ideal standardizat și anume: o metodă universală, un limbaj coerent și consistent și un sistem unitar al științei²². Toate realitățile sociale au fost abordate în funcție de acest ideal raționalizator. Pe de altă parte, în ultimele decenii filosofia postmodernă a adus un atac la adresa raționalității moderne și a propus un alt tip de raționalitate, o raționalitate slabă. Cei care apără modelul raționalității moderne consideră raționalitatea slabă drept iraționalitate sau renunțare la raționalitate. Pentru aceștia nu există alternativă viabilă raționalității moderne, astfel că raționalitatea slabă trebuie respinsă. Pentru ei, raționalitatea postmodernă este un fel de abandonare a logicii, a rigorii, a reperelor și a științei în ultimul rând. Dacă este așa, cum se explică succesul

²² Ioan Biriș, „Transformări ale categoriei de raționalitate. De la raționalitatea deductivă la raționalitatea probabilistă”, în *Studii de teoria categoriilor*. Coordonatori: Alexandru Surdu, Sergiu Bălan, Mihai Popa. Volumul VII, București, Editura Academiei Române, 2015, p. 19–30.

dislocării modernității de către postmodernitate? Cum poate ceva tare să fie dat la o parte de ceva slab? Cum poate raționalitatea slabă să câștige din ce în ce mai mult teren și să capete contur filosofic incontestabil? Cum poate ea să reziste atacurilor filosofiei analitice? De fapt, trebuie să se recunoască faptul că formele de devenire ale raționalității se înscriu în parcursul de slăbire prezis de gândirea slabă. Postmodernismul a fost atacat din toate părțile și, totuși, continuă să caracterizeze cultura contemporană.

Ceea ce propun ca argument este că tipul de raționalitate postmodernă este un tip de raționalitate slabă, însă care nu trebuie interpretată drept un atac la raționalitatea formală sau tare, nici ca o raționalitate care abandonează criteriile raționalității deductive. Raționalitatea slabă se prezintă pe sine ca o raționalitate care abordează ceea ce a fost lăsat deoparte de raționalitatea cu pretenție științifică a modernității.

Prima caracteristică a raționalității slabe este faptul că atrage atenția asupra falselor tării ale raționalității moderne. Raționalitatea modernă trebuie să își asume istoria și limitele sale, realizările, dar și eșecurile. Raționalitatea postmodernă, care se prezintă pe sine ca o raționalitate slăbită, se dorește a fi o raționalitate mai autentică, mai realistă, mai integratoare.

Raționalitatea postmodernă se folosește de valorile cardinale ale postmodernismului: integrarea diversității și relativismul. Dacă raționalitatea modernă și-a făcut un standard din eliminarea probabilității, raționalitatea postmodernă presupune recunoașterea probabilității ca făcând parte din realitate, așa că trebuie integrată. Pe de altă parte, relativismul care se observă în cultură, în politică și în sferele decizionale, presupune recunoașterea unor noi criterii care să-l integreze, dar să nu elimine reperele și să nu se cadă în iraționalitate.

Raționalitatea slabă nu e slabă în sensul lipsei logicii și a criteriilor, ci în sensul flexibilității în virtutea integrării în noul model de raționalitate a noilor criterii de validare a rațiunii și raționalității, criterii precum judecata, validarea acordată de comunitatea de experți și, fără îndoială, probabilitatea. Raționalitatea slabă este un sistem deschis, un sistem care se supune pe sine propriilor criterii. Raționalitatea slabă se definește în raport cu raționalitatea modernă, așa cum postmodernismul se definește în raport cu modernitatea.

Argumentul pe care doresc să îl enunț este că postmodernismul folosește un tip de raționalitate slabă, care nu înseamnă contestarea sau renunțarea la modelul clasic de raționalitate, ci integrarea și extinderea lui. Raționalitatea slabă este un model de raționalitate mai nuanțat, mai ales sub influența crescândă a modelului probabilistic de raționalitate²³.

Noul model de raționalitate contribuie la distincția dintre realitate și adevăr și dintre adevăr și rațional. Identificarea clasică a raționalului cu adevărul a limitat aria adevărului la aria modelului de raționalitate asumat. Când s-a extins aria de raționalitate s-a extins și aria adevărului. În noul model de raționalitate și în

²³ *Ibidem*, p. 20.

filosofia postmodernă cei doi termeni sunt disociați. Gadamer atrage și el atenția asupra acestui aspect când reproșează gândirii moderne că a confundat adevărul cu metoda. Metoda, despre care vorbește Gadamer, poate fi modelul de raționalitate caracteristic modernității²⁴. Astfel, conceptul de raționalitate trebuie să depășească hotarele conceptului de metodă al științei moderne. Adevărul nu este o problemă de metodă, pare să spună Gadamer:

„Științele spiritului se alătură modurilor experienței ce se plasează în afara științei: experienței filosofiei, experienței artei și experienței istoriei înseși. Toate acestea sunt moduri ale experienței în care se vestește un adevăr ce nu poate fi verificat cu mijloacele metodice ale științei”²⁵.

Trebuie să ne aducem aminte de distincția clasică de natură etimologică dintre *odós* (ὁδός) și *méthodos* (μέθοδος) sau mai clar *metá-odós*²⁶. *Odós* în sensul original a fost un cuvânt de sine stătător și însemna „de-a lungul străzii”, iar *metá-odós* însemna „traversând strada”. Ulterior cele două cuvinte au fost folosite separate. *Odós* înseamnă drum, cale, proces, iar *méthodos* este tradus prin metodă sau procedeu²⁷. *Odós* este drumul, procesul, parcursul spre cunoașterea realității. *Metoda* este scurtătura. Raționalitatea în modernitate se confundă cu metoda, cu cadrul pe care îl trasează, pe când în postmodernitate avem de-a face cu un nou tip de raționalitate – raționalitatea care are capacitatea să includă toate fenomenele sociale. (*Toate* nu înseamnă toate, ci exprimă un ideal al valorii postmodernismului de a cunoaște și de a integra diversitatea.) Raționalitatea modernă creează drumul. Postmodernitatea merge pe drumul deja creat, criticând excesele modernității și ferindu-se ea însăși de excese. Raționalitatea modernă stabilește destinația și nu se bucură de elementele din proces. Raționalitatea postmodernă acceptă drumul, dar și elementele tranzitorii.

Raționalitatea modernă a avut efecte foarte evidente atât pozitive cât și negative, însă raționalitatea postmodernă explică mai mult, cel puțin încearcă să pătrundă acolo unde raționalitatea modernă s-a oprit. Consider că raționalitatea postmodernă trebuie să depășească modelul raționalității clasice, adică critica modernității, și să ofere un model care să aprecieze ceea ce se poate gândi și cunoaște în viitor. Gândirea slabă și noul model de raționalitate, analizat de Harold Brown²⁸ și Wesley Salmon²⁹, se definesc în raport cu modelul clasic de raționalitate specific modernității, un fel de proces de diferențiere, însă procesul ar putea fi desprins și dezvoltat.

²⁴ Hans-Georg Gadamer, *Adevăr și metodă*, București, Editura Teora, 1960, p. 11.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Luigi Giussani, *Sensul religios. Prima parte a Parcursului*, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2000, p. 33.

²⁷ James Strong, *The New Strong's Exhaustive Concordance of The Bible*, Nashville, Thomas Nelson Publishers, 1984.

²⁸ Harold I. Brown, *Rationality*. London, Routledge, 1988.

²⁹ Wesley C. Salmon, Phil Dowe și Merrilee H. Salmon, *Reality and Rationality*. Oxford, Oxford University Press, 2005.

După cum am văzut, discursul despre raționalitate este unul important și valid. Nevoia de o nouă raționalitate în contextul noilor evidențe științifice, sociale, culturale și filosofice este imperativă. Raționalitatea slabă ca raționalitate probabilistică este un astfel de model care dorește să răspundă într-un mod mai adecvat cerințelor noilor evidențe dezvoltând aria raționalității prin apelul la noi criterii de validare a raționalității mai nuanțate și mai complexe.